

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת משפטים כ"ג שבט תשע"ט,
מאמר שבועי, בעניינים העומדים על הפרק.

בירורי הלכה ופסקי דין אקטואליים, מפי גדולי
ופוסקי הדור שליט"א. לעורך לב המעיין, ואין
לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'נגע במאכל לפני הנטילה'

'שאלה שבועית'

במדור זה מופיע שאלה בנושא הגיליון הנוכחי, כל מי ששולח תשובה על השאלה
נכנס להגרלה!

הפרס השבועי: הוברת 'אוסף גיליונות' הינם למשך שנה

תשובות ניתן להעביר עד יום ראשון הקרוב (תשובה שתגיע אחרי יום
ראשון תכנס להגרלה הבאה), בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון,
ישיבה) באחת האפשרויות הבאות:

- ✓ תיבת 'עומק הפשט' בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים
- ✓ בפקס מספר 1532-6507823
- ✓ במייל 5047867@gmail.com
- ✓ בכל עמדות 'נדירים פלוס', קופת 'עומק הפשט'
(ההגרלה על דעת רבני המפעל)

שאלה: תמיד הייתי מכין מים לילדים לנטילת ידים ליד
המיטה. לאחרונה כמה פעמים נשפך בטעות המים הטמאים
אחרי הנטילה, אמרתי לילדים ליטול ידים בכיור. שלא לעבוד
על מה שכתב השולחן ערוך (סימן ד סעיף ט) ולא ישפכם בבית
ולא במקום שעובדים שם בני אדם, וכתב המשנ"ב (ס"ק כא)
שיכולים להיזקק על ידי הדוח רעה. כמבואר בבית יוסף (סימן
ד) בשם הזוהר הקדוש שיש בזה סכנה.
כעת השאלה, מה עדיף האם ליטול ליד המיטה ויתכן שישפך,
או עדיף ליטול בכיור.

השאלה בגיליון הקודם: האם צריך להודיע לציבור שתינוק ישן מעל האוכל בעגלה?

תשובה מובחרת: לא צריך להודיע, כי לרוב הפוסקים מותר בדיעבד, וסדר העולם שסומכים על בעל
הסעודה. ואם יודע באחד שנוהג להקפיד כדעת המחמירים, יודיע לו בצנעה.

שם הזוכה בהגרלת הגיליון הקודם (200) בסט כרכי "שמירת הגוף והנפש"
הבחור החשוב דוד צבי שלזינגר הי"ו ישיבה קטנה פינסק קרלין

שד מסוכן שורה על הידים

מקור הדין: מבואר בגמ' שבת (דף
קח: קט.) יד לעין, לחוטם, לפה, לאוזן
(או באחד מאיברי הגוף - מאירי)
תיקצץ, יד לגיגית תיקצץ. אמר רבי נתן,
הרוח רעה השורה על הידים לפני
נטילה היא 'בת חורין', ואינה יורדת
מידי עד שישפוך מים יפה שלוש
פעמים על ידיו.

ונאמרו ג' פירושים בראשונים: רש"י
(שם) מפרש, אם נוגע בבוקר לפני
נטילת ידים בעין או בגיגית שיכר, נוח
לו שתקצץ ידו כי רוח רעה שורה על
היד ומסמא, ומחריש, ועושה ריח רע,
ומטמא את המאכל. הערוך (ערך גיגית
א) מפרש, שמתרגל לשתות, ואינו
מרויח בסחורה. הרא"ש (שבת פרק יד
סימן ג) מפרש, שמשמוש היד מקלקל
את השיכר.

עוד מצינו בגמ' (יומא דף עז: חולין
דף קז:), גדול המאכיל את התינוק ביום
הכיפורים, חייב ליטול את ידיו, בכדי
שלא יחול 'רוח רעה' על המאכל, והוא
שד הנקרא 'שיבתא'. ולדעת התוס' (ד"ה
שיבתא) והרא"ש (סימן ג) גם אדם
שאינו מאכיל תינוק, מותר ליטול ידים
בבוקר יום הכיפורים, שלא יחול 'רוח
רעה' כשיגע בעיניו ושאר איבריו.

להלכה פוסק השו"ע (או"ח סימן ד סעיף ה) שאיסור נגיעה בשיכר המוזכר בגמ', לא מדובר קודם נטילת ידים
בבוקר, אלא משום שמשמוש היד גם אחרי נטילת ידים מפסיד את השיכר. ותמה עליו הב"ח (שם) אם זה רק
מצד הפסד אוכלים, לא מובן מדוע 'יד לשיכר תיקצץ', מאיזה סיבה נקלל אותו? ותירץ בספר יפה ללב,
שתיקצץ ידו משום 'בל תשחית' שהבריות מלעזות עליו.

מכח הקושיא, חולקים הב"ח, הט"ז (ס"ק ד), הביאור הגר"א (שם), והחיי אדם (חלק א כלל ב סעיף ב), וכן
נוקט בביאור הלכה (שם ד"ה לא יגע) שהטעם האיסור לגעת במאכל הוא משום 'רוח טומאה' השורה על הידים
לפני נטילת ידים שחרית, והיא בכלל מה שכתוב בגמ' שיד מסמא, ואם ישתה את השיכר, שמא יכנס ה'רוח
רעה' שנמצא בשיכר אל הפה והאף, ועלול להתעווור.

סכנה: דבר נורא כתב בספר **תולעת יעקב** (סוד נטילת שחרית) בשם **הזוהר הקדוש**, הובא **בבאר היטב** (או"ח סימן א ס"ק ב), ההולך ד' אמות לפני נטילת ידים שחרית מתחייב בנפשו. **והחיד"א בברכי יוסף** (סימן א ס"ק א) כתב שבזוהר לפנינו ליתא, אך נמצא **בזוהר כתב יד** (בהקדמה דף י:) "על דא אתחייב מיתא לשמיא".

וכן פסק **המשנ"ב** (סימן א ס"ק ב, סימן ד ס"ק יט) שצריך מאד להיזהר לא ללכת ד' אמות לפני נטילת ידים, והזוהר מפליג עבור זה בענשו עד למאד, כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה. וכתב **בספר הפרדס** (בסידורו סדר חצות הערה אות ד) שהליכה ד' אמות לפני נטילת ידים שחרית היא איסור לא תעשה מדרבנן.

הב"ח (סימן ד סעיף א) מפרש הטעם **שהבית יוסף** לא הביא את דברי הזוה"ק, כי רובא דרובא אין יכולים ליזהר בכך, ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

נחלשה הסכנה: העיד **הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פרק כ דבר הלכה 49, ביצחק יקרא סימן א ס"ק ב, ארח דוד עמוד יג), ששמע **מרבי לייב טודרוס**, ששמע **מרבי זלמן בהר"ן**, מפי אביו **רבי נחום משאדיק**, מפי **רבי זונדל מסלנט**, מפי **רבי חיים מוולוז'ין**, ששמע **מהגר"א** זכר צדיקים לברכה - בשעה שנשרף גר הצדק הגרף פוטוצקי הקדוש **אברהם בן אברהם** על קדושת השם, ביום ב' של חג השבועות שנת תק"ט, בקעה שלהבת אש ממערת המכפלה, והסיטרא אחרא איבדה מכוחה, ובאותה שעה נחלשה טומאת ידים של שחרית.

לפי זה לימד רבי שלמה זלמן זכות על כמה מנקיי הדעת שבירושלים, שלא הקפידו על הליכת ד' אמות קודם נטילת ידים. והוסיף, שאין להקל על סמך זה בחיוב נטילת ידים שחרית המופיע להלכה **בפוסקים ובמשנ"ב**, והביאו את דברי הגמ' יד ליד תקצץ, ורק לגבי האיסור ללכת ד' אמות לפני נטילת ידים שאינו מפורש בגמ' אלא מקורו רק **מהזוה"ק** (הקדמה דף י:) אינו חמור כל כך, אמנם רבי שלמה זלמן בעצמו הקפיד שלא ללכת ד' אמות בלי נטילה.

לא נחלשה הסכנה: אך לדעת **הגר"ח קנייבסקי שליט"א** (דעת נוטה תחילת חלק א תשובה תכב ובהערה 418) השמועה מתייחסת רק לנטילת ידים שחרית ולא לכל רוח רעה, ולא ברור האם השמועה נכונה ואין לסמוך על זה, וכמו שנהגו בבית אביו **הג"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל** להיזהר באיסור ההליכה קודם נטילה ולא הקילו בזה. וכן משמע מסתימת **המשנ"ב** (סימן א ס"ק ב, סימן ד ס"ק יט) שהביא את דברי הזוהר, ולא הזכיר שנחלש כח הטומאה. ❖

כתב המשנה ברורה (סימן ד ס"ק י) להזהיר את הנשים שיטלו ידים ג' פעמים בסירוגין כדין, בפרט שמתקנות המאכלים שלא יטמאום בידים. ויזהר ליטול ידים לקטנים שנוגעים במאכלים. אבל בנגיעת גוי אין לחוש, שאין מקבלים טומאה.

מטמטם: כתב בספר **מנחת אהרן** (כלל א אות יב) בשם **השל"ה**, מאכלים שנגעו בהם קודם נטילת ידים שחרית, גורמים לאוכליהם טמטום הלב והדעת, ויסייעם לעבור עבירות חס ושלום. וכתב בספר **קצות השולחן** (סימן ב' ס"ק ז') אפילו אם נאמר שאין כח לרוח רעה להזיק, מכל מקום מוליד טמטום הלב וגורם טבע רע, כמו שמצינו לענין מאכלות אסורות (יו"ד סימן פא).

הפסק בגד: מבואר **בחיי אדם** (חלק א כלל ב סעיף ב) **ובבן איש חי** (עוד יוסף חי פרשת תולדות אות י) שעל ידי הפסק בגד מותר לגעת במאכל כי הבגד חוצץ בפני ה'רוח רעה', חוץ מחבית שיכר שאפילו בגיגית מבחוץ אין לגעת. וכן מבואר **במגן אברהם** (סימן מו ס"ק א), **ובמשנ"ב** (סימן מו ס"ק ו), לגבי האיסור להניח את ידיו על עיניו לפני נטילת ידים מפני הסכנה, אבל על ידי הפסק חלוק מותר להניח ידיו על עיניו. **ובספר הפרדס** (שער תשיעי) כתב, בדוחק יש לפרש - שעל ידי הפסק חלוק יתכן שאין רוח רעה.

1. האם המאכל נאסר בדיעבד?

שיכר: השאלה מאוד מצויה, האם בדיעבד נאסר המאכל, כאשר נגע ישראל במאכל בידים טמאות קודם נטילת ידים. והנה לגבי שיכר, דעת **הב"ח והט"ז והגר"א והחיי אדם**, שאפילו בדיעבד יש להיזהר מלשתות שיכר שנגע בו אדם קודם נטילת ידים שחרית, אבל **בארצות החיים** (סימן ד ארץ יהודה ס"ק ד) כתב שאמנם לכתחילה אין להקל אבל בדיעבד המאכל לא נאסר, כמבואר **ביום של שלמה** (חולין פרק ח אות י) שהרוחות רעות שהוזכרו בגמ' לא מצויים כיום, כגון שיבתא ובת מלכא. ולכן **הרמב"ם** (הלכות תפילה) השמיט את הטעם של 'רוח רעה' כי סבר שאין הרוח רעה מצויה בינינו, כמבואר **בלחם משנה** (שביתת עשור פרק ג הלכה ב). והסיק **הביאור הלכה** (סימן ד ד"ה לא יגע) 'צריך עיון למעשה'.

שאר מאכלים: הכרעת החיי אדם (כלל ב אות ב) ששאר מאכלים מותר בדיעבד, ובכף החיים (ס"ק כ) הוסיף שרק בשיכר נאסר בדיעבד ושאר כל המאכלים והמשקים מותרים בדיעבד, וירא שמים יחמיר על עצמו. להלכה פוסק המשנ"ב (סימן ד ס"ק יד) כדעת החיי אדם שבדיעבד המאכל לא נאסר, אבל לכתחילה מאוד יש להיזהר שלא לגעת אז בשום מאכל, וכן אין לשתות עשן טבאק לפני נטילת ידים, ואם נגע ידיחנו ג' פעמים. טעם החילוק בין שיכר לשאר מאכלים כתב בתבואות שור (סימן ו ס"ק ד) שהרוח רעה נדבקה בשיכר ביותר, לפי שהרוח רוצה להפסידו.

והוכיח החיי אדם להתיר, מלשון הגמ' 'יד לגיגית תקצץ' ולא אמרו 'יד לאוכלין תיקצץ', משמע שרק בגיגית שיכר נאסר, אבל בשאר מאכלים אין לחוש לפחות בדיעבד. עוד הוכיח מהגמ' (יומא דף עז:): ששמאי הזקן האכיל את התינוק ביום כיפור בלי נטילה, הרי שהמאכל לא נאסר. עוד הוכיח החיי אדם בשם נכדו, מדברי השו"ע (יו"ד סימן ו) שכל דבר שאמרו משום 'רוח רעה' לא נאסר בדיעבד, ולא נאסר בדיעבד השוחט בקרומית של קנה.

יש לציין לדעת הגר"ח פלאגי (לב חיים חלק א סימן סז) המאכל נאסר בדיעבד, אלא אם כן יש לו תקנה על ידי הדחה ג' פעמים, כדלהלן. וכן מובא בשם הגר"א מוילנא (תוספת מעשה רב סימן כה), לגבי מאכל שנגע בו אדם ישן אסור באכילה אפילו בדיעבד, ולא התיר למוכרו לגוי, שמא יחזור וימכרנו לישראל. וכתב בשו"ת אור לציון (חלק ב פרק א אות ד) שמעיקר הדין מותר לאכול, אך לכתחילה טוב להיזהר לא לאכול.

2. הדחה או קילוף

הדחה: כתב בספר ארצות החיים (סימן ד המאיר לארץ ס"ק לב, הובא בספר לב חיים חלק א סימן סז), בשם רבינו טודרוס הלוי (אחד מהראשונים, בספרו סם חיים על מסכת יומא) שמועיל רחיצה ג' פעמים לסלק רוח רעה מהמאכל שנגע בו אדם קודם נטילת ידים. וכן נפסק בחיי אדם ובמשנ"ב (שם) שאם נגע באוכל ידיחנו ג' פעמים, וביאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעת נוטה חלק א תשובה תד) שהדחה היינו בכלי. [וכתב בשו"ת דברי יציב (או"ח חלק א סימן א) שחיפש ולא מצא את דברי רבינו טודרוס הלוי, ותמה על דין זה, שהרי בנטילת ידים יש כמה דינים כגון ג' פעמים לסירוגין, ואיך זה שייך במאכל].

ספק: והורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (יבקשו מפיהו שער א פרק י), וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (נקיות וכבוד בתפילה פרק א אות כג), שאם קנה ירקות בשוק, ומסופק אם נגע בהם ישראל קודם נטילה, אינו חייב להדיחם מספק.

קילוף: לדעת הגר"ח חיים פלאגי זצ"ל (שו"ת לב חיים חלק א סימן סז) משקים שנטמאו אין להם תקנה כי אי אפשר להדיחם, ומאכלים קשים שאי אפשר להדיחם כי מתקלקלים מהמים, יטול מהם כדי קליפה, ובזה ניצול מכל דבר רע. ושמעתי שמטעם זה היה נוהג הגר"ח אברהם גניחובסקי זצ"ל לאכול רק את הפנים של הלחם בלי החיצון, שמא נגע בו אחד הפועלים לפני נטילת ידים ונטמא, ומועיל קילוף לסלק רוח רעה.

אך לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (יבקשו מפיהו שער א פרק י) והגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעת נוטה חלק א תשובה ת ואילך) לא מועיל נטילה כדי קליפה, כי ה'רוח רעה' שורה על כל האוכל ולא רק על הקליפה.

לגבי משקים הסתפק הגר"ח קנייבסקי שליט"א (שם הערה 355) אולי נאסר רק מקום הנגיעה, כי הרי המים אינם דבר אחד ממש, וממילא כולו מותר, כי המים שנטמאו בטלים ברוב המים שלא נטמאו [העירו, שהרי אותם מים מסוכנים, ומה מועיל ביטול לסלק רוח רעה]. ולגבי לחם שנטמא השיב "יש להדיח ולייבש", וכפי שנהג אביו הגר"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל. מאידך לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (יבקשו מפיהו שער א פרק י) מאחר שבזמן הזה אין 'רוח רעה' כמבואר בארצות החיים, ממילא אם ניתן להדיח יש להדיח, אך מאכלים שלא ניתן להדיחם אפשר לאוכלם.

3. נגיעת קטנים

יזהר: כתב הפרי מגדים (משבצות זהב אות ז), ונפסק במשנה ברורה (סימן ד ס"ק י) שצריך ליזהר שהקטנים יטלו ידיהם בשחרית, כי נוגעים במאכל, ו'חמירא סכנתא מאיסורא'. ולא מבואר במשנ"ב מאיזה גיל צריך לחוש למגע קטן באוכל, וכן כתב החיד"א (מורה באצבע סימן ב אות ס) והבן איש חי (שנה ראשונה פרשת תולדות אות י) שיזהר ליטול ידים לקטנים אפילו יונקי שדים, שלא יטמאו כל אשר יגעו ותשרה הסיטרא אחרא בכל חס ושלוש. וכתב בספר חסד לאלפים (סימן ה סעיף יג) מה טוב ומה נעים לרחוץ ידי קטנים המוטלים בעריסה, כדי שיגדלו בטהרה גידולי הקודש.

וכן כתב בסידור יעב"ץ (הנהגת הבוקר סדר קימה ונטילת ידים אות יד) שנחלקו הפוסקים לגבי נגיעת קטן האם דוקא בהגיע לחינוך או אפילו מיום המילה, ומסיק שיזהר ליטול ידיהם שחרית. וכן מסיק בספר משמרת שלום (סימן א אות ד) שהעיקר להחמיר.

לא הגיע לחינוך: וכתב השולחן ערוך הרב (תניינא סימן ד סעיף ב) הטעם שנהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחינוך, כי עיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים לזכר וי"ב שנים לנקבה, ותחילת כניסת נפש הקדושה בגיל חינוך. והנזהר מיום המילה ואילך, קדוש יאמר לו. ובאשל אברהם (בוטשאטש, סימן ד סעיף ג ד"ה לא יגע בידו) צידד שעד גיל בר מצוה אין רוח רעה, ומסיק שעל כל פנים בקטן שלא הגיע לחינוך, לכל הדעות אין רוח רעה.

בספר הליכות שלמה (תפילה פרק כ דבר הלכה אות כה) פוסק שהעיקר כדברי שו"ע הרב. ובשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן א) שמצד הדין מותר והמחמיר קדוש יאמר לו, כמבואר בשו"ע הרב.

ולדעת הציץ אליעזר (חלק ז סימן ב) כל שעוד לא הגיעו לחינוך ליכא חיובא כלל מעיקרא דדינא, אמנם יש מקום של הידור בזה, ובעיקר משום הרגלת גידולו של התינוק על טהרת הקודש. ובהגיע לחינוך יש לחייבם ליטול ידים, ובוודאי מדין חינוך, אך לא יטיל אימה, ואם נגעו במאכלים, אינו מטמא.

שיעורים: לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (יבקשו מפיהו, נקיות וכבוד בתפילה פרק א הערה כא) משעה שהקטן מתחיל ללכת יש להקפיד ליטול ידיו, וממילא מטמא. ולדעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעת נוטה תשובות שכז שכח שצה) ראוי ליטול ידים לקטן מהזמן שנוגעים במאכל ובפיהם ועיניהם, וחייב לחנכם בנטילה משהגיעו לגיל חינוך. ומטמאים את המאכל משנולד. וכן נהג הסטייפלער (ארחות רבינו חלק א סוף עמוד יד) ליטול ידים לתינוק מהזמן שנוגע בעינים, וזה בערך בגיל 3-4 חודשים. והחזו"א אמר להקדים עוד לפני שנוגעים בעינים. ודעת השבט הלוי (קובץ מבית לוי עניני יו"ד עמוד צט אות ג) משהגיע לגיל ג' שנים נכנס בו נפש הקדושה, וצריך ליטול ידיו. ובתשובות והנהגות (חלק א סימן א) כתב מהזמן שהקטן מקיים מצוה כגון שעונה אמן צריך ליטול ידיו.

סיכום הגיליון:

4. דינים העולים

- א. רוח רעה: אסור לגעת במאכלים לפני נטילת ידים בבוקר, מחמת 'רוח רעה' השורה על הידים.
- ב. בדיעבד: אם עבר ונגע נחלקו האחרונים האם המאכל נאסר בדיעבד. והכרעת המשנ"ב שבכל המאכלים לא נאסר בדיעבד, ואם יכול ידיחו ג' פעמים. ובשיכר צ"ע האם נאסר בדיעבד.
- ג. הדחת המאכל: מאכל שנטמא בנגיעה קודם נטילת ידים, ידיחו ג' פעמים לסלק ה'רוח רעה', ויש מדיחים אפילו פת. ספק אם נטמאו הפירות והירקות שקנה בשוק, לא חייב להדיחם.
- ד. קילוף המאכל: נחלקו הפוסקים האם קילוף מועיל לסלק 'רוח רעה', או שכל המאכל נטמא ולא מועיל קילוף.
- ה. קטן: נחלקו הפוסקים האם שורה רוח טומאה על קטן, ומאיזה גיל (גיל חינוך, יודע ללכת, גיל ג', עושה מצוה, שנוגע בעיניו, אפילו בעריסה) צריך ליטול ידיו.
- ו. סכנה: כתוב בזוהר ההולך ד' אמות לפני נטילת ידים שחרית, מתחייב בנפשו. מקובל בשם הגר"א שבזמננו נחלש כח הטומאה, ואין לחוש לסכנה. אבל במשנ"ב משמע שיש לחוש לסכנה. ❖

עומק הפשט'

ברכת מזל טוב להרב: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com הגיליון הונצח

לעילוי נשמת הרב

הנושא לשבוע הבא;

משה וכסלר שליט"א

ברוך אריה לייב

שום, בצל, וביצה – קלופים

לרגל אירוסים בתו

רוטמן זצ"ל בן רבי

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

תחי' עם החתן

שלמה זלמן שליט"א

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל

המופלא שמואל

תורה ולהאדירה.

נלב"ע בשיא פריחתו

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות

גולומב שליט"א, יהי

י"ג שבט תשע"ח

הממוחשבות של 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ,

רצון שיזכו לבנות

תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

בית נאמן בישראל

ת.נ.צ.ב.ה.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.